

Ni ga uslišal Bog, da bi mu poslal še tri bratce, vendar se mu je uresničila njegova otroška želja in se izprevrgla v bridkost. Zrastel je čas, ko pod Slemenom ni več le vsaki deseti, ampak že vsaki drugi sin desetnik in desetnica vsaka tretja hči.

Ko je dorastel, se je dvignil neke noči in šel z doma. Še solze, ki jih je ob brleči sveči prvič zagledal v očetovih očeh, ga niso zadržale. Šel je, kakor da je zaznamovan za desetnika in se ni več vrnil.

Kod danes hodi in kdaj se povrne, sam Bog ve. To pa vem, da ni sam, da roma danes križem sveta brez števila desetnikov, ki jih pričakujejo ob vsaki uri tih domovi ob cesti in zrejo s svojimi temnimi okni v daljavo...

Iz življenja kulturnih rastlin.

Dipl. agr. A. Jamnik.

Trgal deček cvetke je dehteče,
rane prizadeval jim boleče...

Prav te besede so hodile na misel Slavku, ko sta z očkom šla po polju. »Kaj misliš, očka,« je dejal Slavko, »ali rastlino res boli, če jo utrgam ali drugače poškodujem?« »Kajpada jo boli, toda na svoj način,« je odvrnil očka. Nato je sledil tale razgovor:

Slavko: Ta je pa že bosa! Saj rastlina ni človek ali vsaj žival. — Očka: Res je, da je v tem nekaj razlike, vendar pa je tudi rastlina živa stvar.

Slavko: Joj očka, ti si pa tič! Bi me rad malo povlekel za nos. Ne boš kaše pihal! Potem bi vendar rastlina lahko tudi za menoj tekla, če je živa! — Očka: Kakor da rastlina res še ne bi bila nikoli za teboj hitela? Leskovka je tudi rastlina ali vsaj njen del. In še prav imenitno si dirkal pred njo.

Slavko: To je pa nekaj drugega. — Očka: No, da, toda nekoliko mora biti tudi šale. Ali kljub vsemu je rastlina vendarle živa stvar. Poslušaj!

Vse kar se razvija iz semena odnosno iz jajčeca, vse kar se hrani, razvija, razmnožuje, pregiblje, dorašča, zori — in končno tudi umira — prištevamo med žive stvari. Tudi za rastlino velja vse to. Celo giblje se. Prostora sicer ne more tako zapuščati kot človek, ker je vkoreninjena v tleh, giblje pa se le na razne načine, ne samo zaradi vetra. K svetlobi in soncu se obrača prav nekako hote, po nekakšni lastni volji, ali vsaj lastni moči. Tudi rastlina já, ali kakor pravimo — hrani se.

Slavko: Kje pa ima usta?

Očka: Počakaj malo. Vsega hkrati ti ne morem povedati. Vse lepo po vrsti — kakor hiše v Trsti.

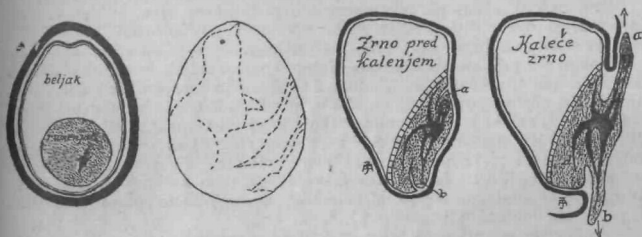
Na kratko ti povem, da rastlina nastane iz semena (jajčeca). Zrno mora ob svojem času priti v zemljo, da vzkali. Kmalu nato pokuka stebelce iz zemlje, v zemlji pa se razvije korenina. Rastlina se potem razrašča v zemlji in nad zemljo. Koreninice so tako rekoč njena usta. V glavnem si išče in jemlje z njimi iz zemlje hrano. (Nekaj ti bom povedal tudi o vlogi zraka in sončne svetlobe.) Hrano na svoj način prebavlja (presnavlja), da se bolje razvija in bolje raste. Kmalu že cvete. Iz cveta se razvije plod, odnosno seme. Ko zrno dozori in zopet pride v zemljo — se vse to, kar sem ti doslej pripovedoval — zopet znova začne. In tako je to šlo od nekdanj ter se bo ponavljalo do konca sveta.

Čeprav rastlina, ki je razvila seme, ob nekem času usahne — umrje, je vendarle večna, ker iz njenega semena vzklje prav taka rastlina kot je bila prejšnja. Nova rastlina svoje lastnosti podeduje po starših slično kakor človek. Novi rod je vedno podoben prejšnjemu in živi ter se razvija kakor prejšnji in skrbi, da rodu ne bo nikoli konec.

Slavko: To je pa res zanimivo. Niti opazil nisem, da sva medtem že dospela domov, prav pred hišna vrata. Kar še enkrat pojdiva na polje in dalje mi pripoveduj, prosim!

Očka: Za danes naj bo dovolj. Če boš priden, bom nadaljeval jutri in potem še večkrat.

Drugi dan je Slavko kmalu popoldne opravil svoje šolske dolžnosti in z očkom sta odšla na izprehod. Očka je tlačil neko knjigo v žep, vendar pa ga Slavko ni hotel vprašati, kaj je. Po glavi mu je vršalo samo vprašanje, kaj mu bo očka na tem izprehodu še vse povedal o življenju rastlin. Tako je bil ves vdan v to misel, da je celo pozabil vzeti žemljo in jabolko s seboj.

Komaj sta bila na ulici, že je Slavko opominjal očka na včerajšnjo obljubo. Očka pa je menil, da je na ulici preveč treba paziti, kod in kako hodiš, da se ti ne zgodi kaj zlega, in obljubil izpolniti besedo, ko bosta zunaj v mirni, prosti naravi. Dotlej je Slavku svetoval, da naj se kar nekoliko namaže z božjo mastjo, ki ji pravimo potrpljenje. Kmalu sta bila na poljski poti.

Očka: No sedaj pa kar začniva. Vidiš, vse živo prihaja iz jajčeca, Latinci so rekli — omne vivum ex ovo.

Slavko: Pa zakaj naenkrat začenjaš o jajcu, saj jajce ni rastlinsko seme?

Očka: Saj je tudi rastlinsko zrno v znanstvenem jeziku smatrati za jajce in beseda »seme« kakor jo v navadnem življenju uporabljamo, prav za prav ni pravilna. Sedaj bova primerjala kurje jajce in rastlinsko zrno, kako sta sestavljena, kako in pod kakimi okoliščinami se v njima začne razvijati novo življenje. Ako hočemo, da se iz oplojenega jajca zleže piščanec, moramo jajce dati pod kokljo. Ko ta na njem sedi, ga ogreva. Večkrat koklja zapusti gnezdo, da do jajec pride svež zrak. Takrat gospodinja jajca tudi nekoliko poškropi, da jim ne zmanjka vlage. Vse to si že videl pri teti, kajne.

Kadar n. pr. kuhano jajce presekaš na dve polovici, vidiš v njem beljak in rumenjak. Beljak je obdan s tanko kožico, preko nje pa je še apnenčasta lupina, da varuje notranjost. V rumenjaku je speči kalček, iz katerega se začne razvijati pišče, ako ga koklja ogreva. Beljak in rumenjak služita razvijajočemu se piščančku za hrano, dokler se po 3 tednih popolnoma goden ne izmota iz jajca. Takrat se vpre z vso močjo ob ozke stene svojega domka, s kljunčkom pa pika v lupino toliko časa, da jo prebije. Še enkrat se dobro

napne! Resk, in lupina razpada, piščanček pokuka v beli dan in prvičrat se oglasi njegov čiv, čiv. — Očka sedaj potegne iz žepa knjigo in Slavku v njej pokaže prvi dve sliki, ki ju vidite na strani 117.

Slavko: Kaj pa na prvi sliki pomeni ona temna lisa v rumenjaku?

Očka: Ta lisa je kal zaplodka. Iz njega se razvije novo življenje. Razumeš sedaj?

Slavko: Da, očka. Kako imenitno je to in vendar tako preprosto. Toda, kako pa je z umetnim valenjem. Nekoč sem nekaj čul o tem. Očka, ali je res, da tudi stroj lahko izvali pišče?

Očka: Seveda. Spomni se, da sem preje rekel, da se pišče začne v opljenem jajcu razvijati, čim nanje stalno vpliva primerna toplota in mu ne primanjkuje zraka in primerne vlage. Vendar je tu glavno toplota. Ako v stroju stalno vzdržujemo tako toploto kot sicer vlada pod kokljo, tedaj tudi stroj lahko vali. So stroji, ki valijo lahko po 50.000, da še celo po par sto tisoč jajc obenem. Ako narediva enkrat spomladi izlet na perutninarsko farmo na Lesnem brdu pri Horjulu, boš tak stroj lahko videl pri delu.

Evo, Slavko, sedaj pa se pomeniva o rastlinskem zrnu. Poglej najprej dobro drugi dve sličici. Predstavljata zelo povečano koruzno zrno v pre-rezu in sicer kaže prva speče zrno pred kalenjem, druga pa zrno, ko vzkali.

Kakor sva pri jajcu razlikovala lupino, kožico, beljak in rumenjaki, tako isto vidiš tudi tu, čeprav v nekoliko drugačnem razporedu. Beli del notranjosti zrna obdajajo povečini iz škroba in nekako odgovarja beljaku pri jajcu. Oni temnejši del, ki je s posebnim ščitkom ločen od škroba, pa si misli, kakor da je nekakšen rumenjaki. (Slika 3.) V njem vidiš temne lise. To je speči kalček. Tudi tu se iz njega razvije novo življenje, vsa notranjost zrna pa mu s početka služi za hrano. Torej skoraj vse tako kot pri kurjem jajcu. Razlika je le ta, da tu, dovolj mi tako reči, rumenjaki ne plava v beljaku, nego da sta ločena. (Glej sliko 4.) Zakaj neki?

V (kurjem ali ptičjem) jajcu se kalček, odnosno plod razvija v njega notranjosti in ko je piščanček popolnoma goden — prebije lupino in pokuka v pravo življenje. Pri rastlinskem zrnu je stvar drugačna. Tudi temu je potrebna primerna toplota, vlaga in zrak, da se kalček začne razvijati. Zrno se v zemlji napoji vode in se močno napne, tako močno, da lupina (luščina) počne in kalček (zaplodek) začne nekako lezti iz zrna ven. Oni del kalčka, ki je na sliki 3. zaznamovan s črko a — sili v zemlji navzgor, (glej sliko 4.), oni, ki je zaznamovan s črko b — pa navzdol. Oni, ki sili navzgor, končno prodre iz zemlje ven ter se iz njega razvije nadzemeljski del rastline, medtem ko se iz navzdol razvijajočega dela razvije korenina. Rastlina se torej do popolnosti razvije šele zunaj zrna. Pišče ima že dovršena usta, pljuča, srce itd. do takrat, ko se izleže iz jajca, rastlina pa si razvije usta (korenino) in ostali del telesa šele zunaj zrna. Nekakšno srce in glavne žile pa ima rastlina že takoj ob kalenju precej razvite. Tě žile imenujemo tudi hranovod. Kakor vidiš iz slike 4. vodi tak hranovod iz postajajoče korenine (od ust) navzgor proti vrhu rastline. Dve taki hranovodni žili (zaznamovani na sliki 4. s črko c in d) pa segata še v zrno samo, da rastlinica iz nje dobiva potrebno hrano tako dolgo, da je vsa vsebina zrna izkoriščena in da si že začne sama dobivati hrano potom koreninic.

Ko rastlina vzkali in pride na beli dan, začne tudi dihati in nekaj hrane dobivati iz zraka. O tem se bova zabavala kasneje.

Slavko: Očka, to mi je pa všeč. Sedaj šele vidim, da rastlina res živi in precej slično kakor druge žive stvari. Toda, če so za razvoj rastlinskega kalčka s početka potrebni slično kakor pri kurjem jajcu samo toplota, vlaga in zrak, potem bi lahko tudi rastlinsko seme tako rekoč umetno valili z nekakimi umetnimi kokljami.

Očka: Seveda. Kar prepričaj se. Napolni posodico z vlažnim peskom in jo postavi v zmerno toplo sobo. Na pesek deni fižol ali žitno zrno ali nekaj deteljnih zrn (ki ti jih semenski trgovec v ta namen rad da brezplačno). Opazil boš najprej, da se zrnca napije vode in se precej močno napne. Par dni potem že počí luščina in kalček pokuka iz nje. Dobro deteljno zrnje kali že po 3 dneh. In kar ni vzkalilo vsaj v 8 dneh, smatramo za manj življenja sposobno. Čimprej in čim večji meri večji del kakega semena (zrna) vzkali, tem boljša pravimo, da je njegova energija (sila) kalivosti.

Slavko: Hvala očka. Pa tudi slava ti. (Šaljivo: Za sedanji čas obče krize si me naučil nekaj izrednega. Glej, ako bo mamiči zmanjkalo kurjih jajec, ji bom lahko brž prinesel fižolova ali prosena jajca, da jih vbije v kozico in napravi imenitno cvrtje. In ako bomo pridejali še nekaj koškov znanstvenega jezika, bo jed celo sijajna. Tudi tebi jo prinesem v urad poln praprtnik. Cvička pa si boš natočil iz vodovoda).

Očka: Fant moj, ti znaš biti tudi šegav. Še rajši te imam.

(Dalje prihodnjič.)

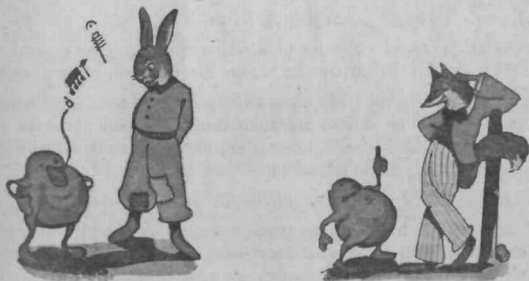
Cmok.

(Ruska pravljica.)

Nekoč sta živela ded in babica. Pa je zaprosil ded svojo ženo: »Skuhaj mi že vendar enkrat cmoke!«

Babica je vzela dve prgišči moke in jo zmešala s kisló smetano, scvrkla testo v sirovem maslu in postavila izgotovljen cmok na okno, da bi se ohladil.

Cmoku pa je bilo na oknu dolgčas. Prekotalil se je s krožnika na desko, z deske na ograjo, z ograje na dvorišče in naprej do vrat. Ko

se je tako valil po cesti, mu pride nasproti zajec in mu veselo zakliče:

»Cmoček, cmoček, pojedel te bom!«

»Ne pojej me, krivogledi zajček! Zapel ti bom pesemco, da boš kar strmel«, je rekel cmok in že je iz njegovih širokih ust zadonela pesemca o kisli smetani in sirovem maslu in o dedu, kateremu je ušel, pa še zbadljivka o zajčku, ki misli, da je pameten in premeten...